

VERWIJDERING

Nancy staarde over de duinen. Ze verwachtte Walter Bonte. Hij zou haar nieuws komen brengen over den slag... Diep in 't Zuiden had ze al eenige avonden den oorlogsgloed zien laaien. Er waren ernstige geruchten geweest, als zou

dien vloed van geruchten de waarheid op te diepen.

Teleurstellend klonken die berichten in elk geval. Men hoopte, dat de Lente de bevrijding brengen zou; maar 't was 't tegenovergestelde. Hoogstens zou men

Belgische begraafplaats te Oeren

het leger het onbezet België ontruimen en ver achter Duinkerke terugtrekken, daar de Duitscher bij Boesinge doorbrak. Dan weer vertelde men, dat het gevaar bezworen was, maar 't viel moeilijk in

het gevaar van een doorbraak bezweren.

Nancy wandelde een eindje heen; ook over de duinen lag hier en daar nieuw groen... Het meisje hechtte zich aan dit kustland. O, had de opstanding in de

Afl 36

Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel

Afl. 36

“ Het Bloedig IJzerland ”

Prijs: 30 centiemen

VERBODEN NADruk

WEKELIJKSCHE AFLEVERING

26 September 1920.

natuur ook de groote verrijzenis gebracht... de verheffing uit de ellende, de verwoesting, den schromelijken dood...

Men had Paschen gevierd nu, en elke Hoogdag bracht zijn herinneringen, en ook zijn hoop.

Paschen in Vlaanderen... Wie had niet sterk aan het verleden gedacht?

Op Stillen Zaterdag, d. i. Zaterdags vóór Paschen, stonden wij, kinderen, 's morgens, zoowat negen uur, bij den ouden, hoogen toren.

Donderdags waren de klokken naar Rome gevlogen; den ganschen Vrijdag hadden we ze niet gehoord, maar nu moesten ze teruggekomen zijn, en we wachtten op hun stem, starend naar die geheimzinnige galmgaten, ginds onder de spits. Wannes, de klokkenluider en zijn helpers, kwamen door 't straatje.

— Jongens, we gaan ne keer kijken of ze van Róomen weeregekeerd zijn, wi-je, zei hij goedig.

En Wannes, wiens lijf naar het luiden vergroeid scheen, was vóór ons een gewichtig personage, zooals hij daar door 't mysterieuze, donkere poortje verdween en de steenen wendeltrap besteeg. We spitsten de ooren. Zouden ze waarlijk veilig teruggekeerd zijn van die verre reize, over vreemde landen, over rivieren en bergen? En zouden ze eieren hebben meegebracht, want daar was 't ons om te doen, chokolade en suikeren Paascheieren...

En ja, hoor, daar klonk het vroolijk: Bim, bom, bam... Na de eerste tonen snelde de gansche bende kinderen weg. Nu naar huis... om de eieren te zoeken, in hoeken en gaten, de chokolade en suikeren eieren uit Rome.

Zie, dat was 't kinder-Paaschfeest in 't altijd poëtische Vlaanderen... De klokken naar Rome, zóó verklaarden wij hun zwijgen op Goeden Vrijdag.

Want Goede Vrijdag was een rouwdag... Dan zwegen de klokken. Met een ratel riep men de geloovigen op, waarvan Gezelle spreekt:

's Goevrijdagsratel, rauw getand
dwers door de kerke reit,
terwijl het volk, stilzwijgende, om
den altaar neergeveld,
dien God aanbidt, die Golgotha
zag sterven naakt en bloot
's Goevrijdags op den schandebloom
de schandelijkste dood.

Het autaarkleed is afgedaan,
het wierookvat gebluscht,
de lichten al gestorven, en
de ratel zelve rust,
't houdt alles op, de zonne schijnt
te vragen, ongetroost
of morgen zij nog heffen zal
haar aangezichte, in den Oost.

Goede Vrijdag! In al hun ruwheid had men in de middeleeuwen nog de gedachte van barmhartigheid gehuldigd. 't Was vroeger de gewoonte om op dezen dag te Brussel een misdadiger, die ter dood veroordeeld was, vrij te stellen. Maar hij moest zich eerst leenen tot een nabootsing van de kruisiging. In een processie werd de begenadigde drommel naar de kerk geleid. Augustijner monniken omringden hem. Eerst werden zijn kleeren gescheurd en verdeeld. Dan hijschte men hem aan een kruis. Men bond hem met handen en voeten aan de balken en tusschen de teenen en vingers waren blaasjes met bloed bevestigd. De monniken begonnen te hameren en staken de blaasjes door, lieten zoo het bloed stroomen voor de genoodigde rijke dames en heeren, die op de stoelen en zelfs in loge's zaten om het schouwspel bij te wonen. Als het afgeloopen was mocht de vrijgelatene heen gaan.

Te Kortrijk bood men 25 pond aan een man, die Christus wilde voorstellen. Nu, die was wel te vinden. Hij moest dan in stoet door de stad, gehuld in een violet kleed, een doornen kroon op het hoofd en gebogen onder een kruis. Aan dit kruis waren touwen bevestigd en hiermede trokken zes paters den sukkelaar voortdurend ten gronde, zoodat deze soms op vele plaatsen bloedde. Bij de kerk kreeg hij bovendien nog een geeseling. Hij had dus zijn 25 pond wel verdiend.

Schooner was de gewoonte te Ieperen. Gravin Johanna van Constantinopel had er het gebruik ingevoerd op den Goeden Vrijdag gevangenen los te laten, inzonderheid deze, welke een misdrijf tegen den vorst van het land hadden begaan. De baljuw en de schepenen gingen dan naar den kerker en vroegen aan de opgesloten en of zij genade van den vorst wenschten te ontvangen « ter liefde van God en ter eere en uit ontzag voor den Goeden Vrijdag... »

En nu leefde men niet meer in de middeleeuwen, doch in den tijd der moderne beschaving: duizenden vaders, echtge-

nooten, zonen, zuchtten in gevangenkampen, achter draadversperringen, tusschen schildwachten met gevelde bajonet; duizenden werden dagelijks ten arbeid geleid als galeislaven; Goede Vrijdag kwam en ging voorbij, maar bracht geen barmhartigheid... De gruwelijke oorlog duurde voort...

De verlost en te Ieperen werden Goede Vrijdagskinderen genoemd... Onze tijd kende geen Goede Vrijdagskinderen, maar, vooral in Duitschland, nam het aantal kruisjes bij de gevangenkampen toe, waaronder voor vele martelaars de ellende eindigde...

De klokken zwegen dus. In vredestdid luidden ze den Zaterdagavond den Hoogdag in.

O toen... Men rook den geur van het eiergele Paaschbrood, dat de boeren uit den oven trokken. En de vrouwen legden stroo op den verschgeschuurden rood tichelen vloer, om dezen niet te laten bevuild, stroo dat ze morgen vroeg zouden weghalen, zoodat de « overkomste », de te verwachten familieleden, alles netjes vonden. Hier en daar gaf men nog een streek aan een te flauw gekalkte plek op den witten gevel. Boerenknechten, schrijlings gezeten op hun paard, keerden fluitend hoevewaarts en maakten een afspraakje met een blozende deerne om op den Hoogdag uit te gaan. De beste kleeren werden uit de kast gehaald en gereed gelegd voor de vroeg- of de hoogmis. En die blijde stemming vertolken de onmisbare, de geliefde klokken, die luidden over dat land, waar nu duizenden jonge mannen sliepen tusschen puin en ruïnen.

Puin en ruïnen... want hetzelfde volk dat men toen in zijn heerlijke opgewektheid zag, doolde nu in den vreemde en verging van heimwee naar Roozebeke, Langemark, Poelkapelle, Passchendale, Pervyse, Stuivekenskerke, naar Leie- en IJzerstreek, ginds ergens in Engeland, Frankrijk, tot aan de Schotsche hooglanden en de Pyreneeën toe.

En als 't Paschen was. « Elk een zaligen Hoogdag » riep men elkaar reeds van 't morgenkrieken toe. Men gevoelde dan zoo de vreugde van te mogen leven. Alles sprak van opstanding: het nieuwe groene kleed over 't golvend land en de botten en knoppen aan boomen, struiken en hagen, het sermoen in de kerk, als de

pastoor begon met de namen te lezen der parochianen, sedert den vorigen Paschen overleden, maar dan van de verrijzing sprak.

En neen, men was niet stijf en dweepzuchtig. 's Middags vergaderde men blijmoedig om den feestdisch en bracht verder dezen en den volgenden dag « in trefelijk vermaak » door.

O, zeker, voor sommigen was het Paaschfeest een dag van dronkenschap van overdaad, van vloek. Maar de herinnering haalt zoo gaarne 't innige, het schoone op, dat toch overheerschend was en 't karakter aan de stemming gaf.

En nu... De Goede Vrijdagstemming verging niet en het werd nog geen Paschen... 't Bleef als Gezelle treurt:

Als moeder sterft, de kinderen
vergaren om de spond,
der stervende, en knielen daar
en bidden, op den grond;
Zoo knielen, in de kerken, in
de huizen nu, vereend
de menschen, en, in stilte wordt
gebeden en geweend...

Als moeder sterft... 't Land lag in nood, in smarte. Granaten vernielden nog steeds huis na huis, boom na boom; loopgraven doorploegden de akkers, die nu geen oogsten mochten winnen; de kerkhoven werden grooter. Er was onzekerheid, angst, rouw; er waren geïnterneerden, gevangenen, verborgen, gewonden, zieken, verminkten, invaliden, stervenden, dooden.

Families werden gescheiden. Vaders hoorden in maanden en maanden niets van vrouw en kinderen. Handel en nijverheid lagen stil.

Wie dierve er, ach,
schier leven, in de droefheid
van dien al te droeven dag?

En op Paschen 1915 volgde nu die vreeselijke slag bij Steenstrate, die helische aanval met stikgassen, die gruwelijke moordderij.

Nancy had Paschen zeer weemoedig gevierd... Vader was nog zwakker van zinnen. Den avond van den hoogdag had hij 's avonds in de duinen gestaan en uitgeroepen, wijzend naar den lichtschijn der kanonnen: « Zie, de Paaschvuren branden ». Maar bezwijmd moest hij dan binnengedragen worden. Moeder was nog somberder. Gelukkig had Raoul Wantje Zoetewei gebracht en hielp de oude vrouw haar de oude lui verzorgen.

Marie Borgers vertoefde in De Panne en kwam haar dikwijls bezoeken en dat bracht wat afwisseling.

En Walter Bonte! Soms werd het meisje somber, als ze hem verwachtte, zonder dat ze dit gevoel kon verklaren. Nu echter verbeidde ze hem in spanning. Hij zou haar nader bericht brengen over den toestand...

Eindelijk verscheen de korrespondent; hij was zwierig gekleed en reeds van een eind zwaaide hij opgewekt de hand.

— Goed nieuws! riep hij.

— Is 't waar?

— De Duitschers zijn nu heelegansch teruggeslagen. Ze hebben Steenstrate moeten opgeven en zitten weer over 't kanaal.

— Dus geen vrees meer voor een doorbraak?

— Heelemaal niet!

— Gelukkig! 't Zou toch ook te erg geweest zijn.

— Maar 't was een geweldige strijd. Nu einde goed, alles goed.

— Alles goed? Er zullen weer veel mannen gevallen zijn!

— Natuurlijk... Daarvoor is het oorlog...

Dat klonk zoo banaal, en zoo hard en wreed.

— Maar de Duitschers verloren nog meer volk, verklaarde Bonte.

— Een magere troost voor ons...

— We mogen niet te sentimenteel zijn. Er staan groote dingen op 't spel en het gaat nu hard tegen hard. Maar zeg eens, hebt ge mijn artikel gelezen?

— In dat Fransch blad.

— Dat ik u eergisteren gaf... Of geen tijd gehad?

— Ja, ja, ik heb het gelezen. Maar... ge moogt het niet kwalijk nemen...

— Neen, neen, wat zegt ge er van? hernam Bonte met teleurstelling toch in de stem.

— Ge schrijft daar over de kwestie van uitsluiting: of men eau de Cologne voortaan niet IJzerwater zou noemen...

— Is dat geen origineel gedacht?

— En of men nog Wagner spelen mag en al die zaken? En terwijl de krantenmannen over zulke onbenullige dingen bezig zijn, staat de toekomst van ons land op 't spel, liggen weer duizenden onzer jongens te sterven of te lijden. Zie, laat het mij oprecht zeggen, 't eene vind ik

kleingeestig, 't andere is zoo hoog ernstig, zoo ontzettend.

— Maar juist daarom moeten wij haat aankweeken.

— Haat? Maar ik kan er nu niet verder over redeneeren. Soms laat de haat geweldig bij mij op, dan weer ben ik zoo ontzettend bedroefd, ligt mijn ziel onder een zwaren druk.

— Daarom moet ge morgen eens met mij mee gaan. Ge hebt verstrooiing nodig, en ik heb een paspoort voor u naar Duinkerke... We gaan daar eens heen. Wilft ge?

— O, dan kan ik er eenige noodzakelijke boodschappen doen. Nu Wantje Zoetewei op mijn ouders past, kan ik eens weg...

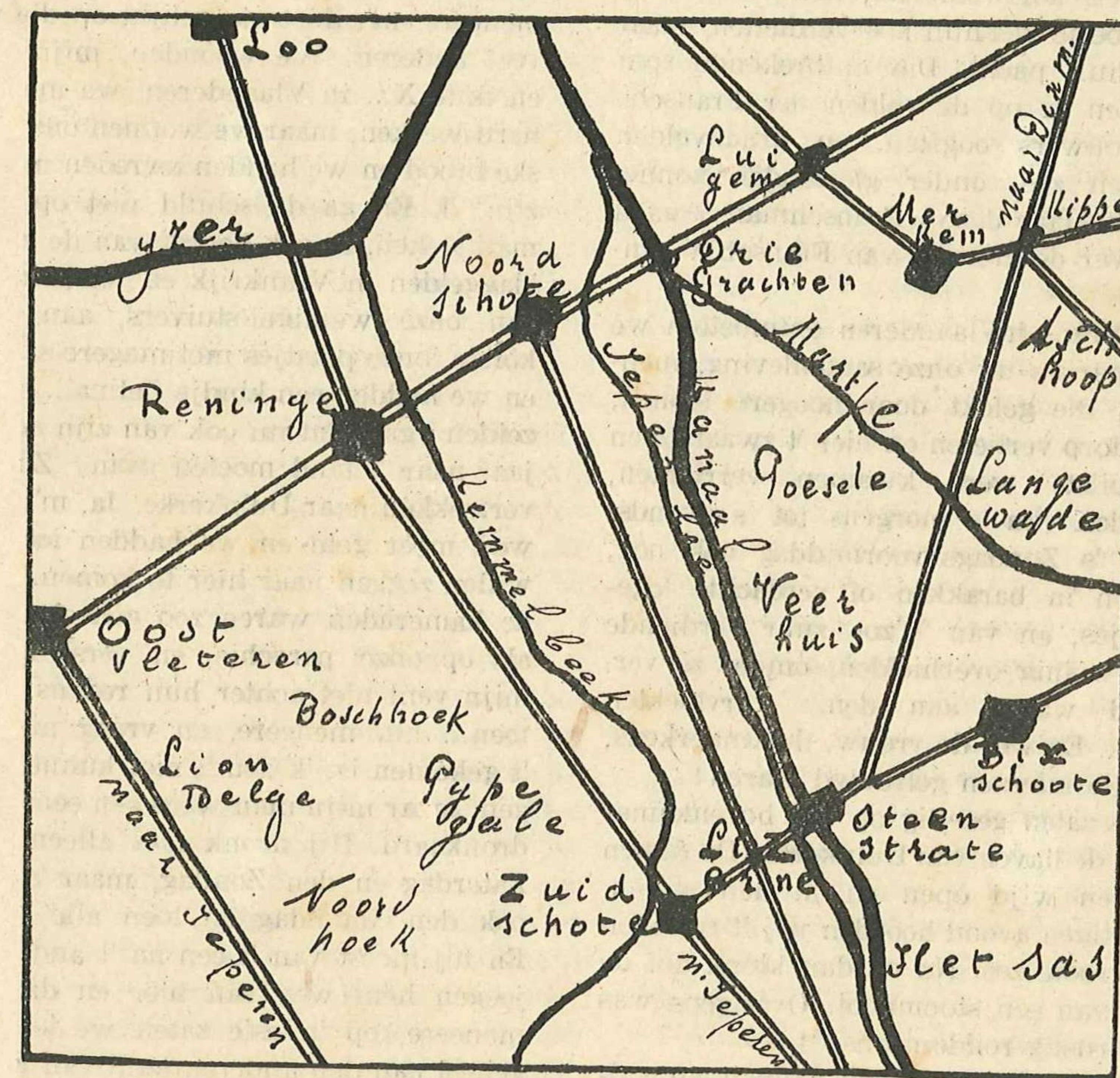
En den volgenden morgen reden ze uit Adinkerke met een auto mee, langs het kanaal, voorbij Ghyvelde, Zuidkote, Leffrinkhoeke, Rozendaal, en Nancy groette het oude belfort als een goeden bekende uit den vreedetijd; want in die vroegere dagen was ze dikwijls met vader naar Duinkerke geweest, een stad met Vlaamschen oorsprong, met zooveel herinneringen aan haar afkomst, aan het oorspronkelijke moederland.

Te Duinkerke toch zijn veel familienamen boven de winkels en herbergen Vlaamsch, de groote kerk is een onzer tempels, de beiaard in het belfort zingt van 't Vlaamsch verleden, de naam der stede herinnert haar Vlaamschen oorsprong, kerk door St-Elooi in de duinen voor de Vlaamsche visschers gebouwd, maar toch is Duinkerke Fransch geworden.

Of ge er geen Vlaamsch meer hoort? Veel Vlaamsch, maar weinig uit den mond der geboren Duinkerkenaars. Deze spreken Fransch, uitgezonderd visschers en lieden uit den volksstand en dan is 't nog gewoonlijk een mengelmoes van Vlaamsch en Fransch. Een moeder vertelt b. v. wel: «Mon enfant va au schie-teschooltje (bewaarschool)». Men zegt van iets «dat het vingt of cent sous kost». Op de markt roept een koopvrouw: «Venez voir, madam, dans ce korf-ci il y a des suikerboontjes en dans ce korf-là des snielboontjes». Een werkman, dien we in 't Vlaamsch den weg vroegen, antwoordde: «Allez al gunder et alors over de brugge». «Je n'ai pas trop court de ça», hoort men soms voor: «Ik heb daar

van niet te weinig (te kort).» Of men begint een zin in 't Fransch en eindigt in 't Vlaamsch of omgekeerd, iets waarin ook veel West-Vlamingen zeer bedreven zijn. Men noemt zulks tweetaligheid... geentaligheid, ware beter uitgedrukt. Wat men ook wel doet, is iets in het Fransch zeggen en 't voornaamste in het Vlaamsch herhalen. Zoo vertelde me iemand, dat een werkman dertig pinten gedronken had, op deze wijze: «C'est incroyable, il a bu trente chopes... dertig pinten, meneer en groote. C'est incroyable... je zoudt 't niet gelooven.»

Duinkerke, omdat duizenden Vlamingen hier en in den omtrek hun brood verdienen. Onze uitwijkelingen! Een teer punt voor hem, die zijn volk bemint, zich Vlaming gevoelt en ijveren wil voor de verheffing van zijn ras. Uitwijken is niet altijd vernederend; integendeel het kan een uiting zijn van volkskracht. Hoe groot waren onze broederen in 't Noorden, hoe machtig werd Holland, toen de kloekste zonen moeders pappot verlieten en de vlag van hun land gingen planten in overzeesche gewesten, en voor Hollands handell nieuwe banen openden,

Schets van Steenstrate

De eerw. heer Descamps uit Fransch-Vlaanderen sprak op het Taal- en Geschiedkundig kongres te Antwerpen (September 1910) over «le parler Dunkerquois» en somde Vlaamsche zegswijzen op, die letterlijk in 't Fransch vertaald zijn, als «on a tous ri, je suis couru, elle a tombé, prier beau, avoir de l'argent de bon (geld) te goed hebben, zooals men in West-Vlaanderen zegt voor verschuldigd zijn, une couque, enz. ».

Veel Vlaamsch hoort men echter te

nieuwe markten zochten, volksplantingen stichtten. 't Was Hollands gouden eeuw... En wat zou Engeland wezen, moesten de Britten op hun eiland gebleven zijn!

Wij zaten hier nauw, elleboog aan elleboog; en wie lust had en kracht om zijn fortuin te zoeken in den vreemde, hij ging en maakte plaats. Zóó uit te wijken vernederde niet, integendeel!

Maar zóó weken helaas de meeste Vlamingen niet uit. De ellende verjaagde

er velen van de geboortestreek en, onbekwaam tot iets hoogers, gingen ze engens hun spierkracht verkoopen. Als slaven wroetten ze, hun ontspanning was drinken.

De meeste lieden, die werkelijk uit ellende naar den vreemde gingen, begaven zich niet naar Amerika. Frankrijk vroeg veel armen, en duizenden landgenooten trokken de zuidergrens over. Velen zwierven ginds rond, van 't eene gewest naar 't andere, van stad tot stad, anderen gingen voor enkele maanden en keerden dan bij vrouw en kinderen terug. Veel boertjes, kortwoonders, konden hier op hun hoefje wel hun kost verdienen, maar niet hun pacht. Die ontbrekende som moesten ze op de velden der Fransche landbouwers oogsten, op graanvelden als een zee, onder gloeienden zonnebrand. Maar deze « Franschmans » gaan ver over de grenzen van Fransch Vlaanderen.

In Fransch-Vlaanderen ontmoetten we veel paria's uit onze samenleving, menschen die gelokt door hoogere loonen, hun dorp verlieten en hier 't zwaarste en 't vuilste werk kwamen verrichten, slaafden van 's morgens tot 's avonds, soms 's Zondags voormiddag ook nog, slapen in barakken of verdachte logementjes, en van 't zoo zuur verdiende loon weinig overhielden, omdat ze verslaafd waren aan den... vervloekten drank. En wee de vrouw, de kinderkes, zoo die mannen getrouwd waren!

We zaten gezellig op een bovenkamer nabij de haven van Duinkerke. De ramen stonden wijd open en in den stillen, plechtigen avond hoorden wij 't ruischen der groote zee. Nu en dan klonk dof de fluit van een stoomboot. Overigens was alles rustig rondom ons.

Eenige gasten traden binnen en vulden de kamer met hun vroolijk gekout. 't Was zoet Westvlaamsch, dat we beluisterden. En die mannen en vrouwen waren welgemoed — zooals de Vlamingen altijd zijn — ofschoon ze veel leed en weinig vreugde in hun leven onderondervonden hadden. Reeds lang woonde de meesten te Duinkerke, hier gekomen over vele jaren met vader en moeder, die nu rusten op het vreemde kerkhof. Rusten is wel het juist woord, want op de wereld hadden ze nimmer rust gekend.

Nog zien we een bejaard vrouwtje in zwart pakje, met een zwart mutsje op de grijze lokken. Een zacht gelaat, ja, zacht, ondanks de rimpels, die kommer en ellende in heur voorhoofd hadden gegroefd. Ze zat in een zetel, ze was als overste van het groepje, zeker omdat ze 't meest geleden en 't minst geklaagd, en 't hardst gestreden had. Iemand fluissterde ons toe eens naar haar levensgeschiedenis te vragen.

« Och, meneere — zoo begon ze en haar stem klonk eerst zoet als muziek, maar scheen ons later een bange klacht, opstijgend uit 't Vlaamsche volk — och, meneere, m'n historie gelijkt op die van veel anderen. We woonden, mijn man en ik te X... in Vlaanderen, we moesten hard werken, maar we wonnen ons stukke brood en we hadden tevreden moeten zijn. 'k En ga de schuld niet op mijn man steken, ik ook hoorde van de groote 'daggelden in Vrankrijk en we peinsden aan onze weinige stuivers, aan onze korste, onze patatjes met magere sause... en we hadden een kindje Celina... en we zeiden: gaat dat nu ook van zijn achtste jaar naar 't land moeten gaan. Zoo we vertrokken naar Duinkerke. Ja, m'n man won meer geld en we hadden iedereen willen zeggen naar hier te komen. Maar de kameraden waren zoo geheel anders als op onze parochie, en eerst hoorde mijn vent niet achter hun redens, maar toen... nu, meneere, en vraag niet hoe 't gekomen is, 'k zou 't niet kunnen zeggen, maar mijn man werd een eendelijke dronkaard. Hij dronk niet alleene den Zaterdag en den Zondag, maar allichte ook den Maandag en toen alle dagen. En hij moest van 't een na 't andere, ze joegen hem weg van hier en daar en, meneere, op 't leste zaten we te Cette, geheel aan den anderen kant van Frankrijk. 't Ging er nog veel slechter. 'k En kost het er niet meer aarden.

« 'k Kreeg meer slagen of eten... men kind ook, en toen men vent nog wegliep naar een andere steê, zei ik: « 'k Ga weere naar Duinkerke ». 'k En had geen geld, 'k ging er vragen bij den consul en hij gaf mij een stuk van vijf frank, om naar de steê, waar men man werkte, te vertrekken.

« Ik en wilde niet naar hem toe, 'k wilde naar Duinkerke en 'k ging nu te voete. Met men kind van zeven jaar aan

d'hand trok ik voort door al vreemde streken, waar ik de menschen niet kon verstaan. Men vijf frank mocht ik niet verdoen... had ik geen geld meer... ze zoûn me in een gesticht van vagebonden gestoken hên. 's Avonds vroeg ik slapen in de bureau de police van een steê, ze moeten dat geven en eten ook... Zie, meneere, 't is hard, als ge van treffelijke familie zijt, en alzo gelijk een vagebond moet leven. En mijn kind toen... o, 't engeltje, 't ging zoo verduldig aan mijn hand op heur versleten schoentjes en 't was 's avonds zoo moê en 't kroop zoo dicht in mijn arms... Ik had nu een keer moeten ziek worden of dood gaan... o, mijn kindje, ik heb dikwijls ruzie moeten doen om niet te schreeuwen, dat het 't zag. Een vadere kan algelijk laf zijn, meneere! We gingen acht en twintig dagen... We kwamen te Winoksbergen en ze staken de lanteerns al aan, en men meisje zei: « Moedere, laat ons gaan slapen, 't is avond. » — « Neen, zei ik, « we zijn nu bij Duunkerke, 'k wille nog tot daar gaan, maar 'k ga je dragen, men keppe. » En 'k was moe, maar ik nam 't kind op men rugge en 'k ging die twee uren nog, en als ik te Duunkerke toekwam, 'k wekte het en 'k zei: « Trek jen oogjes ne keer open en zie waar we zijn! » — « Te Duunkerke, moeder? » vroeg het. — « Ja, te Duunkerke. » — O, ik ben blij, we moeten morgen toen niet meer gaan, 'k ga lange mogen slapen, » riep het. 'k Ging naar men zuster en 'k was daar welgekomen. Men vent schreef me echter latere, en hij beloofde van niet meer te drinken en 'k ging weere. Hij had geld gezonden en 'k pakte den trein nu. Maar hij kost niet laten van te drinken. 'k Heb algelijk men beste gedaan, om hem te helpen, 'k heb vele verdragen. Op 'nen ochtend vonden ze hem vermoord. 't Was toen al gedaan. »

Lezer, die afgematte moeder met haar slapend kind op den rug, langs den donkeren weg, dat was een beeld der ellende van talrijke Vlaamsche vrouwen...

De drank was de schuldige ja, maar er waren zooveel eerste oorzaken, welke kloeke mannen in de armen van dien duivel voerden, en zoek die in de maatschappelijke toestanden van ons ras.

Duinkerke had nu reeds zeer van den

oorlog geleden; de Duitschers wienpen er veel bommen.

Men zag hier veel ruiten vervangen door planken, omdat er weinig glas meer te verkrijgen was eerstens, en dan ook omdat, zooals men zei « men wel aan den gang kon blijven met herstellen », want in sommige huizen sprongen de ruiten reeds voor de derde maal!

Een voorbehoedmiddel tegen dat springen der ruiten, een middel dat « fureur » maakte, en wel goed scheen te zijn, was de glazen te beplakken met een kruis van stevig papier.

Bijna alle huizen, of liever de vensters, prijkten daarmee. Anderen wisten of geloofden nog beter. In hun eenvoudigheid dachten ze, dat het niet het papier, maar wel de vorm van het « kruis » was, dat de ramen en huizen zou beschermen. Daarom oordeelden ze 't beter en eenvoudiger een kruis op den muur of het raam te schilderen met deugdelijke olie verf. Daar sommige bladen er wat mee lachten, vonden velen het raadzaam de verf maar weer te doen verdwijnen. Anderen lieten het kruis echter staan.

Veel gelcovigen woonden in grooten getale 't plechtig « triduum » ter eere van Onze Lieve Vrouwe der Duinen bij. Onze Lieve Vrouwe der Duinen werd hier steeds bijzonder vereerd in de kapel, vooral door de visschers, die er met vrouw en kinderen kwamen bidden vóór hun reis. Maar ook kwamen in September duizenden boeren uit Noord-Frankrijk en zelfs velen uit België ter bedevaart. 't Was te begrijpen, dat er nu ook een plechtigheid plaats had, omdat 't gevaar voor Duinkerke geweken was.

Allerlei godsdiensten werden hier trouwens beoefend. Duinkerke zag katholieke en protestantsche soldaten, maar ook Senegaleezen, Arabieren, Goumiërs, Israëlieten... Benevens katholieke aalmoezeniers werkten onder de gewonden ook protestantsche, als ds. Galliene van Parijs, ds. Bourget van Le Vigan (Gard), ds. Corinaldi van Algiers, ds. Rogno, aalmoezeniers van de « place Dunkercque », ds. I. Kilp, Rus, ds. Blommaert, Vlaming en ds. Mackenzie, Rus. Dus ook verscheidenheid en geallieerde eenheid tevens. Aandoenlijk schouwspel steeds, die gewonden! Eenigen tijd geleden wa-

ren hier als gekwetsten, hinkenden, zieken, de vertegenwoordigers van 197 verschillende regimenten. Al die verscheiden kleedendrachten en huidkleuren, pittoresk, maar droevig, en bovenal die smachtende zieken naar troostwoorden, opbeuring, liefde!

Als er Tauben verschenen luidde de klok en hingen vlaggen op den toren. Dan liepen de straten als bij tooverslag leeg en zocht ieder den kelder op. Velen vernachtten daar. Duinkerke had al genoeg leergeld betaald, om zeer voorzichtig te zijn.

Als de wind diende, hoorde men 't gedonder van den IJzer, en de huizen beefden en sidderden en soms de meubelen ook. De stadspoorten werden om 7 uur gesloten; om 8 uur was alles donker. Reeds 300 processen waren opge maakt voor laat opblijven, of, om juist te spreken, laat licht naar buiten te laten schijnen.

Een ander steeds droevig schouwspel was het vervoer van zwaargewonde Belgen als in Oktober, November, die hier werden verpleegd of doorgingen naar Calais. Maar nu hadden wij onze eigen, zeer goed ingerichte ambulance voor zwaargewonden aan het front. En andere gekwetsten gingen verder, Duinkerke voorbij. Op het kerkhof bezaten de vroeger hier gestorven Belgen een eigen hoekje, dat trouw onderhouden en versierd werd door dankbare mensen; die toen nog erkenden wat Frankrijk aan België te danken heeft.

Maar in April 1915 wachtte Duinkerke een nieuwe beproeving.

Op den morgen van den 28en dezer maand, om half negen, geleidden eenige burgers een Fransch soldaat naar zijn laatste rustplaats.

Eensklaps hoorde men een zwaren slag. Eenige meters verder steeg een dikke, zwarte rookwolk op. Ieder keek naar boven, maar geen vliegtuig was te bespeuren.

Nieuwsgierigen stroomden toe, en verdrongen zich bij een granaattrechter van 10 meter middellijn en 3 m. 50 diepte. Nieuwe knallen volgden.

De sirene werkte niet. Vanwaar kwam toch die aanval? Van de schepen misschien? Maar op de semaphore ontdekte men geen vaartuig op zee.

Eindelijk begreep men de waarheid.

Hoe ongelooflijk het klonk, toch was het een kanon, dat van land op 38 km. afstand Duinkerke beschoot.

Den volgenden dag vielen de granaten in de stad zelf. Den 28en was er een doode, den 29en vielen er 12 en werden er 22 gewond. Toen ontploften er 19 granaten bij het tabaksentrepot op de Mar-dyckkaai, de avenue Thiers, bij het raadhuis en te Coudekercque-branche. Den 30en 9 granaten, 2 dooden en 2 gewonden. Daarmee zweeg het geschut tot den 10en Mei, 2 gewonden. Maar op 11 Mei betreurde men 20 dooden en 3 gewonden.

Bij Koukellare hadden de Duitschers het reusachtig stuk opgesteld. Honderden burgers moesten er gedurende acht maanden aan werken.

Er heerschte te Duinkerken veel ontroering en de meeste burgers, vooral vrouwen en kinderen, die in de stad dus gemist konden worden, trokken heen.

Maar het leven viel niet stil. De winkels bleven open en de bedrijven gingen hun gang. (1)

De Duitschers lieten ook brandbommen vallen en schoten dan op hen, die toesnelen om de vlammen te blussen. Aldus werden eens vijf pompiers gedood waarbij luitenant Lecroix.

Ze ontzagen zich niet het Sanatorium van Zuidcote aan te vallen.

In die geweldige dagen bleef de wakere maire Henri Terquem, aan de zijde zijner stadgenooten. Hij maande hun tot voorzichtigheid aan. «Niemand, zoo verklaarde hij, heeft ten plicht onnoodig zijn leven bloot te stellen. Echte vaderlandsliefde dwingt u al 't mogelijke te doen om de pogingen van den vijand te weerstaan. Wij moeten de gevaren trotseeren en zullen dat dapper doen. Alleen het puin is Duitsch, de grond zal Fransch blijven.

Maar ge hebt plichten te vervullen en moogt niet aan nieuwsgierigheid voldoen. De eerste dier plichten is de krachten van 't vaderland niet noodeloos bloot te stellen. Als gij het alarmsein hoort,

(1) Lange Max, zooals het monsterkanon heette, schoot voor de laatste maal op 15 Oktober, van 20 u. 25 tot 22 uur. Er vielen 19 granaten op Rosendaal en omgeving, 2 dooden en 1 gewonde.

Toen viel het stuk in handen van Belgische soldaten, nadat de Duitschers vruchteloos gepoogd hadden het te laten springen. Eenige granaten staan nu als trofee bij het stadhuis en het standbeeld van Jean Baert.

blijft ge thuis of zoekt ge een schuilplaats.»

Als de vliegers verschenen, klepte de klok en werd op het belfort de vlag van Duinkerke geheschen. Dan koos men een moderner middel: de elektrische sirene. Ook in de benedenstad werkte een sirene en eveneens die van het lichtschip.

Nancy was blijde Duinkerke eens terug te zien; ze kende er zoo veel hoekjes. Maar weemoed vermengde 't genot. Ze had de stad menigmaal met haar vader bezocht, en zou de goede man nog ooit helder van hoofd worden? Voor haar vertrek was dit toch geweest, want hij had haar gevraagd kaarten mede te brengen van het belfort, den Leugenaar, den vuurtoren, de Onze-Lieve-Vrouwkapel.

« De Leugenaar » te Duinkerke.

Het meisje bezocht ook die punten.

«Leughenère» noemen de Franschen den ouden toren, die nu als semaphore dienst deed. Leughenère... neen, 't is de leugenaar, want de oude, beruchte kapers gaven van hier valsche seinen om de vreemde schepen op hun zand te lokken en de lading te rooven. De Hollanders en Engelschen zijn dikwijls met de kapers van Duinkerke slaags geweest. De voornaamste kaper was Jan Bart, die,

evenals zijn vrouw, in de hoofdkerk begraven ligt, en wiens standbeeld op een openbare plaats prijkt.

Nog meer nabij de zee staat de kapel van Onze-Lieve-Vrouw der Duinen.

— Ook hierin blijft Duinkerke zijn oorsprong getrouw, zei Nancy.

— Hoe zoo?

— Wel er is immers ook een Onze Lieve Vrouwe van Aardenburg, Lissewege, Damme, Meetkerke, Breedene, Lombardij en Nieuwpoort, de Maagd Maria der Vlaamsche visschers, en overal is het nagenoeg dezelfde legende van een beeld, dat in het duin gevonden of in zee opgevischt werd. Als de visschers naar IJsland vertrekken, komen ze met vrouw of verloofde in deze kapel tot Maria bidden, en als ze terugkeeren haar danken. Maar ook buitenlieden kwamen naar de kapel. We zagen die Vlaamsche bedevaart in September 1912. De kapel was te klein voor al de geloo-vigen, waarvan velen zich voor 't gebouw verdrongen.

— Een Vlaamsche bedevaart, zei Bonte.

— Ja, die hier komen, bidden meestal in 't Vlaamsch en in dezelfde taal vragen ze aan de witgemutste vrouwtjes — men denkt aan vrouwtjes te Brugge, op markthoeken of rond 't beeld van Stevin — om koeken, eieren, kaarsen, scapuliers. Elke parochie van ver in het ronde heeft haar dag, maar de paters van Duinkerke preeken in 't Fransch. De naam is toch ook Vlaamsch... kerk in de duinen, hier gesticht door St-Elooi voor de visschers, maar ik heb gezien, dat ze al leelijk beschadigd is.

— Hoe ge tegenwoordig altijd over dat Vlaamsch bezig zijt... merkte de correspondent op. Ik heb gisteren juist een artikel naar mijn nieuw Fransch blad gezonden over de taalkwestie... en daarin betoogd, dat het nu uit zal zijn met het flamingantisme.

— En ge schrijft dat, terwijl zooveel Vlaamsche jongens lijden en sterven!

— Maar Vlaamsch is familie van het Duitsch, van onzen vijand en Fransch de taal van onze roemrijke bondgenooten.

— En we moeten ze daarom overnemen? Als ik zoo redeneerde, zou ik kunnen zeggen, dat de Belgen Frankrijk aan den IJzer gered hebben, want zonder hun heldenmoed en martelaarschap waren

de Duitschers te Duinkerke en verder ook geraakt. En moeten de Franschen nu uit dankbaarheid Vlaamsch leeren. Wat een redeneering toch! En Vlaamsch familie van 't Duitsch! Vlaamsch is onze moedertaal en daarmee uit

— Och, dialekten...

— Niet waar! Er is een beschaafde Nederlandsche taal. Ik vind dat veel Belgen de Franschen op platte wijze beginnen te vleien. Ik heb vriendschap voor Frankrijk, maar geen enkele Franschman zou daarom eischen, dat ik mijn eigen aard verloochene

— Wij kunnen het vandaag niet eens worden, hernam Bonte wat gemelijk. Laten we over wat anders spreken...

En Nancy gevoelde het wel, hoe er verwijdering tusschen hen kwam.

Ze dacht er aan hoe ze eens op een avond met haar vader hier op de pier had gezeten, onder de stralen van den vuurtoren.

O, dat licht, als 's avonds of 's nachts de duisternis over de zee heerscht, dat heerlijk licht van Duinkerke! Zoo'n schouwspel vindt ge aan onze kust niet...

O, die machtige stralenbundels, die geruischloos over het water glijden, als balken van zilver opkomen en verdwijnen, in alle stilte wakend over de zeelieden, die vertrouwend blikken naar die vermanende baken. Ja, dan is 't havenhoofd van Duinkerke bijzonder geschikt om er mijmerend neer te zitten, dan zijt ge wel alleen en toch niet verlaten, want die altijd weerkeerende stralen herinneren u de naastenliefde, de broederschap, die ondanks alle veeten, alle verwikkelingen, ondanks haat en nijd toch blijft bestaan en kracht uitoefent, dan — en vooral na een tocht door Fransch Vlaanderen, na kennis gemaakt te hebben met een misdeeld volk, een slachtoffer der geschiedenis — wenscht ge, dat alle volken zich vrij zouden kunnen ontwikkelen, broederlijk en onbelemmerd.

Zoo sprak haar vader toen. Ze herinnerde 't zich nog levendig.

En nu sprak Bonte reeds van een dwangbuis voor de Vlamingen, die voor hun vrijheid streden. Zou de oorlog dan niets leeren?

Ja, er kwam verwijdering tusschen hen.

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR
A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE BAHNEN NAAR NIEUWPOORT

DE OVERBlijfselen VAN 'PRINSENDRAAD' IN HET 'IJZERLAND'

Uitgever J. HOSTE, 30, St-Pieterstraat, Brussel